

GLASNIK

ZEMALJSKOG MUZEJA BOSNE I HERCEGOVINE
U SARAJEVU

BULLETIN

DU MUSÉE DE LA RÉPUBLIQUE SOCIALISTE
DE BOSNIE — HERZÉGOVINE À SARAJEVO

ARHEOLOGIJA

ARCHÉOLOGIE

NOVA SERIJA — SÉRIE NOUVELLE
SVESKA — TOME XXVI — 1971.

Štampa: NIP »Oslobođenje«, Sarajevo — 1971.
Za štampariju: Petar Skert

STARA BOSANSKA ŽUPA VIDOGOŠĆA ILI VOGOŠĆA

Problem ubikacije srednjovjekovnih župa uže ili srednje Bosne

Župe su osnovne upravno-političke jedinice u sistemu teritorijalne organizacije svih južnoslavenskih zemalja u ranijim periodima srednjega vijeka. Moglo bi se čak tvrditi da župski sistem ima veći značaj za Bosnu nego za mnoge druge južnoslavenske krajeve, gdje je društveno-politički razvoj tekao nešto bržim i općenito drugačijim tokovima.

Dosađajući rad oko identifikacije, ubikacije i bližeg razgraničenja starih bosanskih župa nikada nije imao sistematski karakter. Monografskih studija uopće nije bilo, a pisci općih pregleda bosanske povijesti doticali su ovaj problem samo usput; oni su, uglavnom, do danas očuvane relikte starog župskog sistema savnjivali sa oskudnim pisanim izvorima i tako dobivali osnovnu šemu nekadašnje župske mreže. Pri tome su u prvi plan isticali poznatije predjele, pa se dobivao pogrešan utisak da nekih težih problema u tome pogledu i nema. Zbog takve situacije danas se samo može konstatirati da u ovoj oblasti naše historiografije još nije razrađen ni sam problem ni pravci njegova rješavanja.

Stanje problema ubikacije starih bosanskih župa danas, sumarno uzevši, izgleda ovako: ne zna se da li je Vrhbosna, osim Sarajevskog polja i odgo-varajućih obronaka okolnih planina, obuhvaćala i čitave slivove rijeka Željeznice i Zujevine; nije sasvim jasno da li je u Lepenicu spadao doslovno čitav sliv lepeničke odnosno fojničke rijeke. Posebno je sporno područje današnje općine Hadžići u gornjem porječju Zujevine i izvorištu Lepenice, jer se ne može znati da li je ono pripadalo Vrhbosni, ili Lepenici, ili je egzistiralo kao posebna župa. U dolini Neretve nije poznat međusobni odnos bosanske i hercegovačke župe Neretve, kao ni njihovo razgraničenje prema Komaskoj župi na istoku i Rami na zapadu. Teritorij župe Rame, koja zbog svoje geografske izolacije i danas živi pod istim nazivom, također nije u detaljima sasvim pouzdano utvrđen: ne zna se da li je njoj pripadao i čitav sliv Neretvine pritoke Doljanke sa današnjom Jablanicom. Može se postaviti i pitanje da li je i čitav sliv Lašve ulazio u sastav istoimene župe. Za župu Brod tek se posljednjih decenija utvrdilo da se približno poklapa sa općinskim područjem današnje Zenice, ali se ne znaju njezine tačne granice. Diskutabilno je da li je još u najranijim vremenima Bosni pripadao i sliv rijeke Krivaje i da li je tu egzistirala posebna teritorijalna jedinica karaktera župe.



Najteži problem je ipak sa samim središtem uže ili gornje Bosne — porječjem istoimene rijeke, između Sarajevskog polja na istoku i župe Trstivnice (oko današnjeg Kaknja) — na zapadu. U tom području se nalaze i najstarija poznata sjedišta bosanskih vladara, a, što je od posebne važnosti, to su i najplodniji agrarni predjeli čitave uže Bosne. Da li je to područje ulazilo u župski sistem kao jedinstvena cjelina ili su tu bile dvije teritorijalno političke jedinice? da li je teritorij oko vladarskog sjedišta u današnjem Visočkom polju imao poseban politički status, različit od župe? kako se taj teritorij i odgovarajuća politička jedinica zvala? itd. — to su pitanja koja se još uvijek postavljaju.

Vrela za upoznavanje župske organizacije u staroj Bosni su: direktna svjedočanstva suvremenih pisanih izvora; indirektni podaci pisanih izvora; podaci pisanih izvora turskog doba; relikti starog župskog sistema u svijesti i etničkim osobinama današnjeg stanovništva; geografski i topografski nazivi; reljef zemljišta; arheološki spomenici i građa.

Jedini relativno cjelovit popis starih bosanskih župa, koji u mnogom pogledu predstavlja i jedino direktno svjedočanstvo o njihovoj historijskoj egzistenciji, je često citirana darovnica ugarsko-hrvatskog kralja Bele IV iz 1244. godine, kojom su potvrđeni stari posjedi bosanske biskupije.¹ Odmah treba dodati da je i ova darovnica sačuvana u mnogo kasnijem i najmanje dva puta prepisivanom izvodu: Ninoslavljeva povelja izdata je nešto prije 1244. godine i vjerovatno je bila pisana narodnim jezikom i pismom. Latinska kancelarija ugarsko-hrvatskog kralja Bele IV napravila je 1244. godine izvod iz te bosanske povelje i sa očitim teškoćama pokušala specifične slavenske glasove izraziti latinskom grafijom; pri tome treba računati da je kancelar vjerovatno bio Mađar ili neko drugi sa slabim poznavanjem slavenskog jezika i pisma. Stoga je razumljivo da je došlo do velikih razlika između latiniziranih i stvarnih naziva pojedinih župa i drugih topografskih imena. Daljnja mogućnost povećavanja grješaka u transkripciji imena postojala je i pri sastavljanju povelje pape Grgura XI iz 1375. godine koja se služila danas izgubljenom poveljom Bele IV.² Iako je papinska kancelarija uvijek imala dobre činovnike, ni u ovom slučaju nije isključena mogućnost grješaka u transkripciji slavenskih imena. Da je bilo nedoumice u čitanju, vidi se i po činjenici da su u samom tekstu povelje naknadno vršene ispravke i dodavanja iznad normalnih redova teksta. U ovakvoj situaciji očito je da treba i te kako računati sa grješcima u transkripciji naziva pojedinih župa i lokaliteta.

Cjelovit tekst odgovarajućeg dijela povelje kralja Bele IV, u kojemu je sadržan izvod iz ranije povelje bana Ninoslava, glasi:³

«Ceterum idem Nanizlaus banus cum fratribus suis et baronibus confessi sunt et recognouerunt possessiones infrascriptas ad ius et proprietatem ecclesie Boznensis pertinere, quarum nomina sunt hec: in supra Vrhbozna Burdo cum omnibus suis pertinenciis, ubi ipsa ecclesia cathedralis sancti Petri est fundata. Item Bušino. Item Knesopole. Item Vruchy, ubi est ecclesia sancti Stephani Prothomartiris. Item in supa Neretua Bušino. Item in supa Lepenicha Rocil, ubi est ecclesia sancti Michaelis. Item in supa Vydogossa Lubinchi

¹ Theiner Aug., Vetera monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia I, Romae 1863, 297—8. T. Smičiklas, Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, vol. IV, 339—340. Fernandžin Eusebius, Acta Bosnae, potissimum ecclesiasticae, Zagrabiae 1892, 12—13, objavio je samo izvod ove povelje. Dr Dominik Mandić, Bogomilska crkva bosanskih kršćana, Chicago, Ill., 1962, 161, bilj. 229, također je objavio samo izvod, ali je donio i faksimil odgovarajućeg teksta iz Vatikanskog arhiva, Reg. Aven., vol. 195, fol. 483 r—484 r.

² Papa Grgur XI potvrdio je ovu Bečinu povelju na molbu bosanskog biskupa Petra.

³ Izvod je dat prema najnovijem čitanju dr Dominika Mandića koji donosi i faksimil odgovarajućeg dijela povelje.

apud ecclesiam Beate Virginis. Item in Mell apud ecclesiam Cosme et Damiani. Item in supa Losoua apud tres ecclesias. Item in supa Vozcopia apud ecclesiam beati Johannis. Item in supa Bored Bolinapola. Item in Comitatu Beroz Pracha Byscupina uocata.*

Problem imena i ubikacije župe Vydogossa-e prema povelji bana Ninoslava i kralja Bele IV

Jedno od najspornijih mjesta iz ovog slučajnog spiska župa uže Bosne je bio dio teksta koji govori o župi Vydogossa. Tu se, naime, kaže da se jedan od posjeda bosanske biskupije nalazio »in supa Vydogossa Lubinchi, apud ecclesiam beate Virginis«. Iz ovoga teksta saznajemo za župu pod imenom Vydogossa, za mjesto (selo?) Lubnichi i za crkvu posvećenu djevici Mariji. Kao što se iz sadržaja vidi, ovaj tekst predstavlja direktno svjedočanstvo o postojanju župe Vydogosse, bar do polovine XIII vijeka. Razumije se, nema razloga sumnjati da je ova političko-upravna jedinica egzistirala, bilo kao župa bilo kao teritorijalna organizacija drugoga tipa, i dugo iza polovine XIII stoljeća. Ovo svjedočanstvo je, za sada, i jedini direktni podatak pisanih izvora o postojanju župe Vydogossa-e u srednjem vijeku.

Veliki broj autora bavio se problemom ubikacije ove župe, ali uvijek usputno i indirektno: obično je u prvom planu stajalo ubiciranje posjeda bosanske biskupije, a tek sekundarno identifikacija i ubikacija jedne župe. Samo ime Vydogossa identificiralo se kao neka Vidgona,⁴ Viduša⁵ ili Vidoši;⁶ Lubinchi, odnosno Lubnichi su se poistovećivali sa Ljubuncima, Ljubunčićima⁷ i Ljubničima.⁸ Odgovarajući biskupski posjed tražio se u okolini Ljvna, u Rami, u Viduši kraj Bosne, između današnjeg Kaknja i ušća Lašve, te u selu Ljubničima kod današnjeg Iljaša.⁹

Pri čitanju riječi Vydogossa, karakteristično je da svi autori zanemaruju slovo »g«, koje im se teško uklapa u onomastikone sa osnovom »vid«. Ovakvo zanemarivanje jednoga od ključnih i postojanih glasova u riječi može se prihvatiti jedino ako postoji opravdana sumnja da je taj glas grješkom pisara tu bio interpoliran. Ovdje realne osnove za takvu sumnju nema. Može se, dalje, pomišljati da je po jezičnim zakonima u kasnijem razvoju glas »g« ispao iza jačega »d«; to je, doduše, moguća, ali ne česta, pojava ali ne opći jezički zakon. Koliko se može suditi po analogijama, snaga ovih glasova je približno jednaka.

Dosadašnja čitanja su gotovo bez iznimke dvojno »s« (ss) proglašavala kao »š« i nikako drugačije.

Pri čitanju riječi Lubinchi — Lubnichi istu potencijalnu vrijednost ima i izgovor Ljubinci kao i Ljubnici.

Zbog velikih razlika u čitanju odgovarajućeg teksta potrebno je naglasiti da je jedino dr. D. Mandić donio i faksimil odgovarajućeg dijela povelje koja se danas čuva u Vatikanskom tajnom arhivu i da je njegovo čitanje pouzdano. (Item in supa Vydogossa Lubinchi apud ecclesiam beate Virginis.) Od dosadašnjih čitanja razlika je u čitanju glasa »y«, koji većina autora

* Fermentžin, l. c.

⁴ Dr. K. Draganović u Napretkovoj Povijesti hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1941, 748, navodi i sva ostala mišljenja (Jirečka, Hofera i dr.).

⁵ Vidi bilj. 5.

⁶ Vidi bilj. 5.

⁷ Vidi bilj. 5.

⁸ Vidi bilj. 5.

transkribira kao obično »i«, te u čitanju sloga »do«, gdje su oba slova pisana u ligaturi.¹⁰

Pravu teškoću predstavlja otkrivanje slavenskog naziva koji je transkribiran latinskim slovima, a odnosi se na ime župe. Poštujući pravilo da domaća riječ treba biti što bliža pisanom tekstu, a da se ipak uklapa u slavensku onomastiku, pokušat ćemo saznati kako je glasila ili bar mogla glasiti odgovarajuća slavenska riječ. Doslovno Vydogossa — Vidogosa nema analogije u slavenskoj onomastici. Kako dvojno »s« (ss) potencijalno ukazuje na glas »š« može se pomišljati i na oblik Vidogoša, ali i takve forme rijetko susrećemo u onomastici i leksici uopće. Daleko se bolje uklapa u onomastiku ako se glas »ss« čita kao »šć«, odnosno kao staro »š«. U tom slučaju dobivamo oblik Vidogošća, a to je riječ sastavljena od dva dijela: vlastitog imena »Vid« i osnove »gost«; takve kombinacije vrlo su česte u slavenskoj onomastici. Primarni oblik bi normalno morao glasiti Vidogošća ili Vidgošće, a to je opet derivacija imena Vidogost. Za sada ukazujemo samo na činjenicu da je ovakvo čitanje korektnije i bliže tekstu nego čitanje Viduša, jer ne zanemaruje ni jedan suglasnik u riječi.

Treba odmah naglasiti da ne znamo ni za kakav — današnji ili historijski — toponim Vidogošća, koji bi mogao poslužiti kao direktni oslonac za ubikaciju ove župe. No, ova konstatacija ne važi i za moguće derivacije — imena, niti za analogije, u kojima se vidi donekle sličan proces formiranja mjesnih naziva.

S obzirom na moguće deformacije i grješke u toku prepisivanja, ne treba a priori odbaciti ni drugu toponomastiku, koja približno odgovara imenu, pisanom kao Vydogossa.

Predio Vogošća u gornjem porječju Bosne

U porječju Bosne, i to u prostoru između Sarajevskog i Visočkog polja, i danas postoji, po etnološkoj terminologiji — prediona cjelina pod imenom Vogošća. Ona zahvaća slivove rječica Vogošće i Ljubine, desnih pritoka Bosne. Teritorij obuhvaća dvije stare seoske općine — Gornju i Donju Vogošću i proteže se od samog ruba Sarajevskog polja do ušća Misoče u Bosnu (u današnjem Ilijašu). Ova prediona cjelina sa određenim, iako ne snažno izraženim, etničkim osobinama i bez jasno uočljivih geografskih okvira, bila je u svoje vrijeme i predmet ispitivanja etnologa. Posmatrana sama za sebe, ova prediona cjelina može se logički objašnjavati samo kao ostatak nekadašnje žire i veće cjeline, koja se tokom historijskog razvika izgubila odnosno raspala. Ovakav zaključak ima prednost pred interpretacijom Vogošće kao naziva za jedinstvenu staru seosku općinu, jer, i po veličini i po reljefu, obuhvaća najmanje dvije seoske općine. Jedna od ovih općina svakako je nosila i u dubokoj starini ime Vogošća (porječje istoimene rječice), dok je druga vjerovatno imala i drugi naziv (Ljubina ili slično), a svijest o pripadnosti Vogošći očito podsjeća na neku širu teritorijalnu zajednicu, veću i jaču od općine.

Termin Vogošća nikada se ne spominje u domaćim izvorima srednjega vijeka, ali je u formi Vogošta i Gogošta zasvjedočen već u najstarijim turskim defterima polovinom XV vijeka.¹¹

U toponomastici Bosne i Hercegovine poznate su bliže analogije sa toponimima istoga ili sličnoga korijena: zaselak Vogošćica u selu Cajnu kod Viso-

¹⁰ Vidi bilj. 1. Snimak prema rukopisu u Archivium Secr. Vaticanum: Reg. Aven. vol. 196, f. 484 r.

¹¹ Dr. Hazim Šabanović, Godišnjak Istoriskog društva Bosne i Hercegovine IX — za 1957, str. 207. U popisu iz 1455. dolazi naziv Gogošta, a 1485. — Vogošta.

kog, Ljubogošća kod Sarajeva, Delegošća kod Srebrenice, Dobriogošće kod Jablanice, Radogost kod Vareša i slično.

Po jezičkim zakonima moglo bi se zaključivati da je termin Vogošća nekada glasilo Вь роцрѣ i da je ime y роцрѣ nešto mlađe. Ipak treba zapaziti da se i u najstarijoj formi Vogošća pojavljuje u ženskom rodu, dok je, na primjer, Ugošće kod Konjica ili Dobriogošće kod Jablanice srednjeg roda.

Ukazujući na teritorij i toponim Vogošća želimo ukazati, s jedne strane, na praktičnu mogućnost da se ime Vogošća moglo razviti iz oblika Vidogošća, a, s druge strane, i na mogućnost da je Vidogossa iz povelje u stvari pogrešno pisano ime Vogošća. Razumnije se ni za jednu od ovih dviju alternativa nemamo čvrstih dokaza koji bi omogućili njihovo neposredno usvajanje. Usprkos tome mislimo da sa objema ovim mogućnostima treba računati. U sklopu drugih dokaza odnosno indicija i vrijednost ovih konjunktura dobiva na važnosti.

Radi cjelovitosti napominjem da ni toponomastika sa osnovom Vid u ovom kraju nije rijetka. Tako u selu Krivoglavcima postoji brdo sa imenom Vid ili Vit. U porječju Ljubine je selo Vidotina, a u Župči kod Breze — zemljište Vidonja (M. S. Filipović, Visočka nahija, 363).

Prediona cjelina Nadvisoko

Korisno je napomenuti da se u prostoru između Sarajevskog i Visočkog polja, odnosno između Visočkog polja i Vogošće, nalazi još jedna prediona cjelina koja je još slabije izražena i još manje kompaktna negoli Vogošća. To je tzv. Nadvisoko, dio nekadašnje visočke nahije, koje se prostire od granica varoši Visokog do Vogošće, odnosno do današnjeg Ilijaša. Ovaj region konstatirao je u svoje vrijeme etnolog M. S. Filipović, ali mu nije ni pokušavao dati historijsko objašnjenje.¹² Mi bismo za sada dodali da se u ovom regionu mogu zapaziti i manje cjeline, nekadašnje seoske općine ili sela: Stavnja, Podgora, Misoča, Ljubnići. Što se tiče najstarije granice prema Visokom, mislimo da treba voditi računa o selima Vratnici i Potkraju koja leže na graničnom području između Visokog i Nadvisokog. Iako izrazitih etničkih ili drugih razlika nema, svakako u ovoj diobi treba nazirati nekadašnju političko-teritorijalnu podjelu koja se tokom historijskog razvoja bila izgubila.

Prilikom najnovije teritorijalne podjele, na području između Visočkog i Sarajevskog polja formirane su tri općine: Breza, Ilijaš i Vogošća. Razumije se da je nastanak i život ovih općina uslovljen naglim industrijskim i uopće ekonomskim razvitkom, ali je ipak karakteristično da ni u modernim vremenima ovi krajevi nisu do kraja inkorporirani snažnijim političko-ekonomskim centrima u Sarajevu i Visokom.

Turska nahija Dubrovnik

U ranijim stoljećima turske uprave, na prostoru između Sarajevskog i Visočkog polja egzistirala je posebna upravno-politička jedinica — nahija Dubrovnik. Već godine 1469. i 1485. spominje se grad i nahija istoga imena.¹³ Od toga vremena, pa sve negdje do početka XVIII stoljeća, povremeno se javljaju vijesti o gradu Dubrovniku i njegovoj nahiji, a sporadično i o njegovim džendarima ili o spahijama čiji se posjedi nalaze na području nahije. Najvrednije, iako vremenski najmlađe, podatke pruža popis timara bosanskih spahija iz 1711. godine. Taj popis odražava teritorijalne okvire timarske

¹² Milenko S. Filipović, Visočka nahija, Srpski etnografski zbornik, Naselja i poreklo stanovništva, knj. 25, Beograd 1928, 200.

¹³ Hazim Šabanović, Bosanski pašaluk, Sarajevo 1959, 123.

organizacije koji su se, u gotovo nepromijenjenom obliku, održali od početka turske uprave u Bosni sve do kraja XVIII ili do početka XIX vijeka.¹⁴ Kako je, opet, turska administracija u prvo vrijeme direktno preuzimala upravno-političke jedinice koje su bile formirane još u vrijeme bosanske samostalnosti, to nam ova najstarija političko-teritorijalna podjela turske uprave može služiti kao pouzdan oslonac i za upoznavanje upravne podjele ranijeg doba.

Iz citiranog popisa vidi se u osnovnim crtama i teritorijalni opseg ove nahije: tu spadaju, npr., selo Jošanica na ušću rijeke Vogošće — na istoku, te Breza i okolna sela — na zapadu.¹⁵ Iz jednog popisa izvršenog u drugoj polovini XV vijeka vidi se da je dubrovačkoj nahiji, bar u to doba, pripadao i rudnik Vareš.¹⁶ Zbog ovako jasno razgraničene teritorije između nahija Visokog, Dubrovnika i Sarajeva, historičaru Šabanoviću se nametnula i logička opservacija: «... stoga je sasvim vjerojatno da je tu i u srednjem vijeku postojala župa, koja se zvala Dubrovnik ili drugačije».¹⁷

U kasnijim administrativnim reformama dubrovačka nahija je raspoređena između snažnijih centara Visokog, Vareša i Sarajeva, tako da je u narodu zaboravljeno čak i njezino ime.¹⁸

Pisani izvori i arheološki spomenici srednjega vijeka

Što se tiče pisanih izvora srednjega vijeka, oni su i za bosanske prilike nesrazmjerno oskudni. Samo jedanput se direktno spominje grad Dubrovnik,¹⁹ a jedanput trgovište »?« Breza.²⁰ Natpis na stečku čuva uspomenu na jednu ličnost koja je vršila funkciju velikog kneza bosanskog u Visokom, a imala svoje posjede (»plemenito«) u selu Kopošićima, blizu grada Dubrovnika, gdje je i sahranjena.²¹

Arheološko-topografska i toponomastička građa pokazat će kako i gdje su se tokom historijskog razvoja formirali lokalni centri političkog, kulturnog i religioznog života ovoga kraja.

U rimsko doba ravni predio oko današnje Breze, u dolini Stavnje, fungirao je kao jedan od najvažnijih političkih centara uže Bosne. Zna se pouzdano da je ovdje bilo sjedište poglavara (princepsa) ilirskog plemena Desitijata, koje je početkom I vijeka naše ere, u općem ilirskom ustanku, pokazalo izuzetno veliku energiju i aktivnost.²² Izgradnja raskošnih i umjetnički bogato opremljenih bazilika u Brezi i Dabravinama pokazuje da je dolina Stavnje i u tzv. kasnoj antici zadržala ulogu snažnog kulturnog i političkog centra.²³ Koliko se zna, tragovi naselja iz rimskog doba postoje još i oko ušća Misoče u Bosnu, na području današnjeg Ilijaša.²⁴

¹⁴ Vl. Skarić, Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu 1930, 11. H. Kreševljaković, Naše starine, Sarajevo 1963, 16; ovdje je navedena i ostala literatura.

¹⁵ Skarić, o. c., 37.

¹⁶ Šabanović, Bosanski pašaluk, 128.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Tako je čitava današnja (Gornja) Vogošća još 1455. ušla u sastav Bosanskog krajišta čije je sjedište bilo u Vrbosni — Sarajevu.

¹⁹ M. Dinić, Jugoslovenski historijski časopis 1937, 128, bilj. 43, objavio je podatak iz Dubrovačkog arhiva koji spominje bosanski Dubrovnik 1404. g.

²⁰ N. Jorga, Notes et extraits pour servir à l'histoire des Croisades II, Paris 1899, 335, bilj. 2. Breza je spomenuta u vezi sa prevozom trgovačke robe nekih Dubrovčana.

²¹ Šefik Bešliagić, Stećci centralne Bosne, Sarajevo 1967, 21—24 i 94—95.

²² U Brezi je 1930. g. pronađen spomenik sa imenom jednoga princepsa Desitijata: Dr Gregor Čremošnik und D. Sergejevski, Novitates Musei sarajevoensis, No 9, Sarajevo 1930, str. 9.

²³ I. Bojanovski—Dž. Čelić, Kasnoantička bazilika u Brezi, Naše starine, Sarajevo 1969, 7—24. D. Sergejevski, Dabravina, Sarajevo 1956.

²⁴ Filipović, o. c., 353.

Postoje indiciji da je na području Breze i u rano slavensko doba, bar neko vrijeme, egzistirao jedan lokalni centar: u ruševinama antičkih zgrada konstatirani su tragovi slavenskog naselja VII i VIII vijeka, a u neposrednoj blizini se nalazi i nekropola sa ruševinama crkve iz X i XI stoljeća.²⁵

U kasnijem srednjem vijeku, sudeći po toponomastici, politički centar ovoga kraja pomjerio se ka području današnjeg sela Podgore. Ovdje je bilo vladarskih posjeda u vrijeme banova i kraljeva, pa se može zaključivati da je i lokalni kulturno-politički život ovamo gravitirao.²⁶ U blizini Podgore, odnosno u njezinom širem području nalazi se i velika nekropola sa stećcima, što opet ukazuje na određeni kulturni centar.²⁷ Za drugu polovinu XIV vijeka, a pogotovo za XV vijek, može se tvrditi da je grad Dubrovnik sa svojim pogađam varošskog karaktera nesumnjivo pravi centar čitavog područja jedne upravno-političke jedinice.

Osim glavnog centra širega područja (župe, knežije ili nahije), egzistirali su i manji lokalni centri koji su se formirali kao središta starih sela odnosno seoskih općina. Općinska organizacija bar što se tiče teritorija najduže se održava i najbolje odražava u mreži crkava. Zahvaljujući obavljenim etnološkim ispitivanjima, danas smo u stanju gotovo u cjelini tu mrežu rekonstruirati. Tako se, na temelju toponomastike ili tradicije, moglo ustanoviti da su crkve postojale: u Podgori,²⁸ Misoči,²⁹ Vrboviku,³⁰ Ljubnicima,³¹ Malešićima,³² Vogošći³³ i Budišićima,³⁴ a na temelju arheoloških nalaza zna se i za crkvu u Brezi.³⁵ Raspored crkava u dobroj mjeri odgovara i reljefu zemljišta i sačuvanim relikvima nekadašnjih — sela — općina.

Selo Ljubnici — posjed bosanske biskupije u XIII vijeku

Posebnu vrijednost za našu temu ima identifikacija ostatka srednjovjekovne crkve u selu Ljubnicima koji leže na lijevoj strani Bosne, vis-à-vis ušća rijeke Stavnje. Etnolog M. S. Filipović zabilježio je: »Na njivi Crkvicama u Gornjim Ljubnicima je srednjovjekovno groblje. Priča se da je tu bila crkva, koja je prvobitno bila na Crkvi iznad Vrbovnika, pa jedne noći prešla preko Bosne ovamo, jer je neka žena stavila na crkvenu strehu dečije pelene da se suše.«³⁶ Arheolog Ljiljana Tomić iz Visokog je 1969. godine obišla lokalitet i na Crkvi zapazila ostatke stare arhitekture.³⁷ O karakteru Ljubnića kao lokalnog (općinskog) centra govore još neki toponomastički i arheološki podaci. Tako sam Filipović registrira da je »stranom iznad Ljubnića i Cekrčića bilo jedno ogromno muslimansko groblje, pa su mu nišani većinom uklonjeni i upotrijebljeni. Po toj strani bilo je i 'grčkih grobova', ali su svi stećci razneti«. Lokalitet »Dvorišće« upućuje na feudalni dvor a

²⁵ Dr. Vladimír Čerović, Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini 1913, 419—420.

²⁶ Lokaliteti Kraljice i Kraljevac u Podgori, Banovac u susjednom Mrakovu i Banpolje u selu Izvodu, kao da ne ostavljaju nikakve sumnje u postojanje vladarskih posjeda u ovome kraju. Živa tradicija o crkvi u Podgori također ukazuje na određeni politički centar (Filipović, Visočka nahija 365, 353, 355, 371).

²⁷ O. c., 373. Nekropola koja još i danas ima 114 stećaka zove se Kaursovo groblje i pripada selu Korstina (vidi kod Bešlića, o. c., 33—34).

²⁸ Filipović, Visočka nahija 365.

²⁹ O. c., 350.

³⁰ O. c., 390.

³¹ O. c., 403.

³² M. Filipović, Vogošća i Bioča u Bosni, Sepski etnografski zbornik, Naselja i poreklo stanovništva, Beograd 1930, 634.

³³ O. c., 633.

³⁴ Ibidem.

³⁵ V. Čerović, GZM 1913, 419—420.

³⁶ Filipović, Visočka nahija 403.

³⁷ Kolegici Tomić se na pruženim podacima i ovom prilikom zahvaljujem.

nije bez značaja da su susjedni Balibegovići također nekada pripadali Ljubničima i da se zemljište toga sela nalazilo u fondu turskih timara. Toponim »Bojišće«, opet, svjedoči o narodnom zborovanju i sudovanju.²⁹

Po geografskom smještaju Ljubnići pripadaju u istu upravno-političku jedinicu kao i porječja Stavnje i Misoče, jer rijeka Bosna ovdje, kao ni u čitavom svome gornjem toku, ne čini granicu župa ili nahija, nego samo granicu seoskih općina (sela).

Identifikacija Ljubnića sa imenom Lubinchi iz povelje izgleda nam sasvim logična. Ovakovo čitanje svakako je bliže izvornom tekstu nego i jedno drugo dosada predloženo čitanje. Što se tiče grafije »ch« za glas »č«, mislimo da tu nema nikakve poteškoće: u istom tekstu slovima »ch« izražava se i glas — »c«, ali i glas »č«,³⁰ isto kao i glas »c«.

Ovakva ubikacija nekadašnjeg biskupskog posjeda Lubinchi — Ljubnići u velikoj mjeri doprinosi rasvjetljavanju problema ubikacije župe Vidogošće (Vogošće?). Naime, ako selo Ljubnići pripada upravno-političkoj jedinici čiji je centar u slivu Misoče (Dubrovnik) ili u dolini Stavnje, a ta jedinica obuhvaća čitav prostor između Sarajevskog i Visočkog polja, onda je i u XIII vijeku selo Lubinchi — Ljubnići spadalo u sličnu teritorijalnu jedinicu koja je nosila ime Vidogošća, Vogošća ili slično.

Zaključak

Radl jasnoće korisno je još jedanput ukazati na osnovne argumente, na kojima se temelji naša ubikacija župe Vidogošće.

1. Selo Ljubnići u današnjoj općini Ilijaš identično je sa posjedom bosanske biskupije XIII vijeka, koji se zvao Lubinchi — Ljubnići.
2. Područje sela Ljubnića pripada teritoriju na kojem je sve do početka XVIII vijeka funkcionirala posebna upravno-politička jedinica.
3. Ta upravno-politička jedinica zauzimala je sav prostor između Sarajevskog i Visočkog polja u porječju Bosne i zvala se: u tursko doba — nahija Dubrovnik, u kasnijem srednjem vijeku — knežija (comitatus) Dubrovnik.
4. Budući da selo Ljubnići spada u teritorij gore opisane upravne jedinice, a u XIII vijeku je pripadalo župi Vidogošći (ili Vogošći), to treba zaključiti da se teritorij dubrovačke nahije, odnosno knežije poklapa sa teritorijom župe Vidogošće — Vogošće.
5. Ime i teritorij Gornje i Donje Vogošće vjerojatno predstavlja ostatak nekadašnje župe i u pogledu imena i u pogledu reminiscencije na nekadašnju upravno-političku organizaciju.

6. Red nabranjanja bosanskih župa u citiranom dokumentu sasvim odgovara geografskom smještaju Vidogošće — Vogošće.

7. Sa ovom župom spisak starih bosanskih župa uglavnom je kompletan.

Dosadašnje izlaganje vršeno je po redosljedu: od poznatog ka manje poznatom, zbog čega pojedini dijelovi članka nisu bili dovoljno jasno povezani. Stoga će biti od koristi da se pokuša rekonstruirati kronološki razvitak političke organizacije prostora između Sarajevskog i Visočkog polja.

²⁹ Filipović, o. c.

³⁰ Tako se, npr., riječ Modriča piše kao Modricha, Vruci kao Vruchy, Prača kao Pracha, Borić kao Borich.

U ranijim stoljećima srednjega vijeka ovdje je funkcionirala župa pod imenom Vidogošća ili Vogošća. Jedan dio njezina teritorija i danas čuva uspomenu na to staro ime. Župska organizacija je egzistirala svakako do prve polovine XIII vijeka, a vjerojatno i duže. Politički centar župe vjerojatno se nalazio u dolini Stavnje.

U toku XIV vijeka politički centar se pomakao u porječje Misoče, u utvrđeni grad Dubrovnik. Stara župa postala je knežija (comitatus), ali, kako izgleda, njezin teritorij nije nimalo izmijenjen. Takav zaključak se nameće iz bolje poznate situacije turskog doba.

U prvim stoljećima turske uprave politička organizacija ovoga područja ima status nahije sa sjedištem u gradu Dubrovniku. Tek negdje u XVIII vijeku dolazi do snažnije polarizacije prema jačim centrima u Sarajevu, Visokom i Varešu, a zatim i do političke dezintegracije čitavog teritorija. U to doba formira se i novi predioni pojam Nadvisoko, dok se istočni dio nekadašnje župe počinje osjećati sastavnim dijelom sarajevskog regiona.